

INTRODUCERE

Lucrarea noastră are ca subiect aspectul verbal în limba croată și modalitățile de redare a acestuia în limba română. Am ales să abordăm această temă dat fiind că româna nu cunoaște această categorie verbală așa cum este ea prezentă în croată și în limbile slave în general, considerând că lucrarea poate avea un caracter util pentru vorbitorii de limba română, care întâmpină uneori dificultăți în înțelegerea și, mai ales, în folosirea aspectului verbal.

În tratarea temei alese ne-am folosit de bibliografia existentă care ne-a fost accesibilă, precum și de traducerile în limba română ale unor opere croate din domeniul beletristic.

Lucrarea este structurată în șase capitole. În primul capitol facem câteva observații teoretice asupra aspectului verbal și a definiției acestei categorii gramaticale, arătând că el se configurează, în esență, ca o categorie lexico-gramaticală axată pe un sistem de opoziții aspectuale.

În capitolul al doilea trecem în revistă principalele momente din evoluția noțiunii de aspect verbal, referindu-ne la punctele de reper constituite de delimitarea categoriei aspectului de timp și, mai târziu, de diferențiere între noțiunea gramaticală a aspectului și noțiunea lexicală a diferitelor moduri ale acțiunii verbale, precum și la autori care au avut o contribuție însemnată în acest domeniu.

În capitolul al treilea ilustrăm unele puncte de vedere în privința problematicii originii aspectului verbal în limbile slave. În ceea ce privește sistemul aspectual slav, originea procedurii este indo-europeană, dar dezvoltarea sistemului este proprie slavei, care a

conservat și a extins folosirea aspectului. Sistemul verbal al slavei comune, atât cât a putut fi reconstituit, se remarcă printr-o evoluție destul de însemnată față de indo-europeană și de aceea se poate caracteriza ca fiind inovator atât în plan formal, cât și funcțional.

De problematica aspectului verbal în limba croată ne ocupăm în capitolul al patrulea, unde evidențiem contribuțiile lingviștilor croați în domeniul aspectului verbal, pentru ca apoi să dăm o prezentare sistematică a acestei categorii gramaticale în limba croată, arătând în ce măsură este ea gramaticală, lexicală și care este legătura dintre timp și aspect.

Capitolul al cincilea este destinat aspectului verbal în română. În acest capitol ne îndreptăm atenția asupra cercetărilor cu privire la existența sau non-existența aspectului verbal în română. Facem apoi referire la prezența aspectului verbal în graiul bănățean și în istroromână, ca o influență a limbilor slave cu care vorbitorii de limbă română din aceste zone au venit în contact.

În capitolul al șaselea, partea contrastivă a lucrării, evidențiem mijloacele prin care limba română reușește să redea perechile aspectuale și modul acțiunii din limba croată, precum și corespondența care există la nivelul timpurilor între cele două limbi.

Scopul acestei lucrări este de a da o prezentare cât mai sistematică a aspectului verbal în croată și de a arăta în ce măsură există deosebiri între cele două limbi, precum și modalitățile prin care acesta poate fi redat în limba română, limbă romanică în care categoriile gramaticale ale verbului prezintă anumite deosebiri față de limbile slave.

1. ASPECTUL VERBAL – OBSERVAȚII TEORETICE

Dificultatea definirii aspectului verbal constă în natura complexă a conținutului său, în diversitatea mijloacelor lui de exprimare, precum și în particularitățile sale în raport cu celelalte categorii gramaticale.

Definiția general acceptată de mai mulți lingviști constă în faptul că aspectul verbal reflectă însușirea verbelor de a reda acțiunea fie ca proces în desfășurare (verbele sunt *imperfective*), fie ca proces încheiat cu un rezultat sau înțeles ca eveniment (verbele sunt *perfective*). În general, în literatura de specialitate aspectul verbal este folosit cu două înțelesuri:

a) unul mai restrâns, și anume ca fiind un mod de exprimare a perfectivității sau imperfectivității acțiunii verbale, mai ales în limbile slave, unde fiecare verb, cu toate formele sale, aparține unuia dintre cele două aspecte – imperfectiv sau perfectiv –, care exprimă o acțiune sau o stare fără a ține seama de vreo limitare în timp și pentru a căror exprimare există în majoritatea cazurilor două verbe provenite din aceeași rădăcină;

b) altul mai larg, și anume: acțiunea exprimată de verb, privită din punct de vedere al executării ei, și anume din punct de vedere al duratei ei (aspect imperfectiv) sau al încheierii ei (aspect perfectiv), poate avea și diverse sensuri lexicale, ținând cont de mai multe situații: dacă acțiunea este momentană sau se încheie după un interval de timp; dacă exprimă începutul sau evoluția; dacă este privită ca o acțiune în sine sau este îndreptată asupra cuiva. Prin urmare, sensului de aspect verbal în sens restrâns i se mai adaugă și anumite clase semantice,

denumite în mod general *subaspecte*, de exemplu: durativ, ingresiv, incoativ, momentan, cauzativ etc¹.

În multe limbi, aspectul este o categorie gramaticală a verbului, care exprimă sensul de limitare sau nelimitare a acțiunii sau stării în timp. În timp ce în unele limbi aspectul nu este exprimat printr-o formă anume, în altele este fie strâns legat de categoria gramaticală a timpului, fie este exprimat prin verbe provenite de la rădăcini diferite sau prin forme paralele ale verbelor derivate de la aceeași rădăcină cu ajutorul prefixelor, sufixelor, infixelor, existând uneori modificări fonetice în rădăcină, așa cum este în limbile slave.

Opoziția gramaticală fundamentală pe care se întemeiază categoria aspectului verbal slav – ca și a celui croat, în particular – este cea de perfectiv: imperfectiv. În cadrul corelației aspectuale perfectivul reprezintă termenul marcat semantic, dat fiind că, spre deosebire de imperfectiv, el semnalează întotdeauna o acțiune unitară, pe deplin realizată, definitiv încheiată (sau care se va încheia în mod cert). Pentru a ilustra cu un exemplu, în croată *riješiti problem* înseamnă ‘a rezolva problema’ (verbul perfectiv arată că acțiunea e terminată, problema s-a rezolvat), iar *rješavati problem* înseamnă tot ‘a rezolva problema’, însă sensul verbului imperfectiv este acela de a fi în curs de rezolvare, a lucra la găsirea soluției.

În limbile slave, fiecare verb reflectă categoria aspectului, cu alte cuvinte oricare verb este fie imperfectiv, fie perfectiv. Această constatare este valabilă și pentru verbele numite *biaspectuale*, în majoritate neologice, care la unele timpuri au un aspect, iar celelalte timpuri alt aspect.

Majoritatea verbelor imperfective au un corespondent verbal sinonim perfectiv, cu care realizează o pereche aspectuală: *posuđivati – posuđiti* ‘a împrumuta’, *počinjati – početi* ‘a începe’, *pisati – napisati* ‘a scrie’, *čitati – pročitati* ‘a citi’ etc.

---

¹ Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, vol. II, Zagreb, Matica hrvatska, 1969, p. 716.

Formarea perechilor aspectuale intră în sfera formării cuvintelor și se realizează prin perfectivizare sau imperfectivizare. Diferența dintre acțiunea perfectivă și cea imperfectivă se realizează prin sufixe, prefixe și prin forme supletive: *riješiti – rješavati* ‘a rezolva’; *pisati* ‘a scrie’ – *prepisati* ‘a copia’; *otići – odlaziti* ‘a pleca’. Rolul sufixelor este acela de a transforma verbele perfective în verbe imperfective, pe când prefixele au un dublu rol: adaugă o nuanță suplimentară sensului lexical și transformă verbele imperfective în verbe perfective. Faptul că dintre numeroasele prefixe care pot sta pe lângă verbe s-a desprins unul care a căpătat (exclusiv) rolul de a perfectiviza este doar o parte secundară a procesului și în acest caz vorbim despre gramaticalizarea prefixului. După părerea lui J. Silić², caracter pur aspectual are doar imperfectivizarea, în timp ce perfectivizarea are în primul rând caracterul de mod al acțiunii, caracterul aspectual fiindu-i secundar. „Imperfektivacija je dakle gramatička, a perfektivacija leksičko-gramatička pojava.”³

Categoria gramaticală a aspectului se configurează, în esență, ca o categorie lexico-gramaticală axată pe un sistem de opoziții aspectuale.

În interacțiune cu aspectul verbal se află modul de realizare a acțiunii (Aktionsart), care este un concept de ordin lexical și desemnează clase de verbe caracterizate prin anumite trăsături ale acțiunii. Astfel există verbe durative, momentane, incoative, rezultative, intensive, iterative, evolutive etc.

Această categorie a verbelor nu aparține propriu-zis gramaticii, ci domeniului lexico-semantic, deoarece reflectă modificările aduse de afixele derivative sensului verbului-bază nederivat. Având în vedere că mijloacele specifice prin care ea se concretizează sunt cele derivative

---

² J. Silić, *Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom književnom jeziku*, în „Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika”, Zagreb, II, nr. 1, 1977, p. 2.

³ „Imperfectivizarea este, deci, un fenomen gramatical, iar perfectivizarea un fenomen lexico-gramatical.”, J. Silić, *op.cit.*, p. 2. Traducerile citatelor date în text în original ne aparțin.

(prefixe și sufixe verbale), această categorie interesează nu numai nivelul semantic al verbelor, ci și cel al formării verbelor.

Modificările de ordin semantic provocate de prefixele verbale asupra sensului verbului primar, nederivat, au drept consecință determinarea concretă a acțiunii prin raportarea ei la anumite coordonate spațiale, temporale sau modale în care ea se desfășoară, înțelese ca modalități de efectuare a acțiunii verbale. Astfel, la verbele derivate cu prefixe de la verbul *îci* ('a merge'), de exemplu, determinarea spațială a acțiunii poate evidenția mișcarea din interiorul obiectului spre exterior: *izaçi* 'a ieși', din afară înăuntru: *uçi* 'a ieși', ideea de străbatere a unui spațiu: *proçi* 'a trece', ideea de părăsire a locului inițial: *otiçi* 'a pleca' etc.

Temporal, acțiunea verbului poate fi determinată, de pildă, prin relevarea fazei în care ea se află (începutul sau sfârșitul acțiunii): *prohodati* 'a începe să meargă' – *hodati* 'a merge', *stiçi* 'a ajunge' – *îci* 'a merge' etc.

Determinarea modală a acțiunii verbale poate scoate în evidență, de exemplu, intensitatea efectuării acțiunii sau latura ei cantitativă: *napeçi* 'a coace în cantitate mare' (derivat de la verbul *peçi* 'a coace'), ideea de depășire a măsurii: *presladiti* 'a îndulci prea mult' (derivat de la verbul *sladiti* 'a îndulci') etc.

Clasificări ale modalităților de acțiune sunt numeroase, în funcție de criteriile alese, fie ele morfologice sau semantice. Există, astfel, verbe *incoative*, care arată stadiul inițial al acțiunii, verbe *rezultative* sau *terminative*, care marchează sfârșitul acțiunii, verbe *iterative*, care redau o acțiune repetată, verbe *durative* sau *liniare*, care indică acțiuni în desfășurare, verbe *momentane* sau *punctuale*, care desemnează procese de scurtă durată, verbe *ingresive*, *intensive*, *atenuative*, *cumulative* etc. O eventuală clasificare după criteriul semantic pare mai justificată având în vedere că modalitatea acțiunii este o categorie semantică a verbului, însă subiectivitatea autorilor generează o diversitate de clasificări.